

STOPPA UTSLAGNINGEN:

Skolan ska ge varje elev goda livschanser

Innehåll

Politiska förslag

Svensk skola – en utslagningsmaskin	3
Eleven i fokus med en elevlag	5
Stärk skolplikten – gör stödinsatser obligatoriska	7
Ansträngning ska löna sig – slopa den skarpa godkänthgränsen	9
Bättre lärare och mer tid för varje elev	11

Samhällsanalys

Sammanfattning	14
Svensk skola – en utslagningsmaskin	16
Utslagningen i siffror	17
Faktorer som påverkar utslagningen	19
Stöttning av elever	19
Skolsystemets utformning	22
Lärares förutsättningar	24
Regeringens politik skapar en större utslagning	27
Källor	28
Diagram och tabeller	32

Politiska förslag

Svensk skola – en utslagningsmaskin

Det finns idag en klyfta som skär rakt igenom den svenska skolan. Där den grupp elever som kommer från studieovana hem, som har möjlighet att få hjälp med läxorna och går på en skola med behöriga lärare, får en skolgång i världsklass. Medan de elever som kommer från studieovana hem, bor i glesbygd eller som inte har svenska som modersmål, ofta slås ut i dagens skola.

År 2024 lämnade närmare 20 000 elever grundskolan utan behörighet till gymnasiet. Det motsvarar cirka var sjätte elev, vilket är unikt ur ett internationellt perspektiv. Sverige har tio gånger fler elever som lämnar grundskolan utan behörighet än Norge och Danmark, vars Pisa-resultat är i nivå med Sveriges. Dessutom lämnar var femte elev gymnasiet med ofullständiga betyg. Detta får ödesdigra konsekvenser för den enskilda eleven, men även för samhället i stort. Det motverkar livsresor, ökar utanförskapet, och hindrar företag att växa. Det är inte värdigt ett land som Sverige.

Det finns flera faktorer som orsakar utslagningen. Skillnaderna mellan elevers förutsättningar att klara skolan har vuxit och skolans möjligheter att ge dessa elever stöttning har blivit alltmer begränsade. De elevgrupper i skolan där andelen obehöriga är som störst är nyanlända invandrare, samt elever med bristande språklig förmåga. Elever som under skoltiden uppvisar problematisk frånvaro, slås också ut i större utsträckning. En stor andel av dessa är elever med Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, NPF. Trots att det finns bra kartläggningsverktyg att tillgå, uteblir ofta stöd och uppföljning.

En bidragande orsak till att så många elever inte klarar skolan idag är att lärare saknar verktygen för att ge varje elev chansen att lyckas. Klasserna är ofta för stora för att ge varje elev individuell stöttning och en alltför stor del av undervisningstiden går åt till att hålla ordning i klassrummet. Det får särskilt stora konsekvenser för de elever som är i extra behov av stöd och lärarnas hjälp.

Skolsystemet i sig skapar också en större utslagning. Oavsett hur mycket pengar vi lägger på skolan, hur många lärare vi än anställer eller hur effektiva stödverktygen blir kommer utslagningen alltid att vara stor på grund av vårt skolsystem. Detta beror på vårt bakåtvända betygssystem som bedömer utifrån elevens svagaste sida och att skolsystemet idag är tolerant mot oseriösa aktörer.

Svensk skola levererar ofta bra. Men den levererar också en stor utslagnig. Särskilt för de som är födda utomlands, som bor i glesbygd eller som behöver extra stöd. Det måste få ett slut. Lärarna måste få de förutsättningar som krävs för att göra sitt jobb och varje elev måste få den stöttning de behöver för att nå sin fulla potential. Dessutom behöver skolsystemet reformeras i grunden så alla elever får chansen att lyckas.

För det krävs en annan regering och en ny politik, som inte endast utgår från att ett förstatligande av skolan ska lösa alla problem. En politik som sätter eleven i första rummet, som utgår från skolans lokala förutsättningar och som har tilltro till att professionen bestämmer över undervisningen.

Centerpartiet vill:

- ➔ Införa en elevlag som, likt patientlagen och patientsäkerhetslagen, tydliggör elevens rättigheter och skyldigheter när det kommer till undervisning, inflytande, stöd och en trygg skolmiljö.
- ➔ Reformera skolplikten för att möjliggöra obligatorisk extra undervisning, anpassningar och stödinsatser.
- ➔ Reformera betygssystemet i grunden så att även de med betyget F i svenska, engelska och matematik kan söka sig vidare till gymnasiets yrkesprogram med sina övriga betyg. Införa betygssteg under godkändbetyget E så att insatser belönas även för den som ännu inte uppnått godkänd nivå.
- ➔ Förbättra lärarnas arbetsmiljö och förutsättningar genom att:
 - Reglera klasstorlekarna genom att anpassa dem utifrån elevers behov.
 - Ge lärarna ett ökat mandat att bestämma läromedel och undervisningsmetoder.
 - Reglera planeringstiden.
 - Göra mentorskapet frivilligt.
 - Ta bort kravet på två utvecklingssamtal per år.
- ➔ Öka antalet och andelen behöriga lärare i skolan genom att:
 - Vikta statsbidrag till skolan efter andelen behöriga lärare.
 - Varje huvudman måste upprätta utbildningsplaner för varje anställd obehörig lärare.

Eleven i fokus med en elevlag

Förslag

Inför en elevlag som, likt patientlagen och patientsäkerhetslagen, tydliggör elevens rättigheter och skyldigheter när det kommer till undervisning, inflytande, stöd och en trygg skolmiljö.

Varför behövs det en elevlag?

Det saknas idag ett tydligt elevperspektiv i Skollagen. Tillsynsmyndighetens uppdrag riktar in sig på planer och dokumentation för uppföljning, men när det faktiska stödet, som eleven har rätt till, uteblir är det eleven som får ta största konsekvensen av det. Det hamnar alltför ofta på föräldrarna att kämpa för att eleven ska få stöd, det är varken hållbart, rättvist eller rättssäkert. Det är inte bra för vare sig eleven, föräldern, läraren eller rektorn. Det måste vi komma bort ifrån.

Enligt Skollagen har alla elever rätt till stöd och stimulans för att utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar. Skolan har ett viktigt

kompensatoriskt uppdrag och ska uppväga skillnader i elevers förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. Men Skolinspektionen har funnit att skolor ofta brister i att bedöma och anpassa stödinsatser efter elevernas individuella behov och att dessa inte heller följs upp. Skolinspektionen har påvisat att stöd ofta sätts in för sent eller sker i en för liten utsträckning, detta trots att skolan ofta har kartlagt vilka behov som finns. Skolinspektionen påpekar brister, men medan brister åtgärdas på skolan riskerar eleven att missa viktiga år av stöd och vägledning. Det är helt oacceptabelt.

Det saknas inte enbart ett tydligt perspektiv i skollagen utifrån vilka rättigheter eleven har. Även vilka skyldigheter eleven har saknas. 69 procent av mellanstadieeleverna anser idag att de varje vecka har svårt att koncentrera sig, på grund av stök i klassrummet. 24 procent tycker till och med att det är svårt varje dag. Det är inte rimligt. Alla elever i skolan borde ha en skyldighet att bidra till en trygg och säker skolmiljö samt upprätthålla studiero för andra.

Hur ska en elevlag se ut och vad får det för konsekvenser?

Centerpartiet vill införa en elevlag. Elevlagen ska syfta till att inom grund- och gymnasieskolan stärka och tydliggöra elevers rätt till utbildning av god kvalitet som överensstämmer med vetenskap och beprövad erfarenhet. Om en huvudman bryter mot elevlagen måste det få konsekvenser. Elevlagen ska även fastställa vilka skyldigheter och vilket ansvar eleven har för sin egen skolgång och gentemot andra i skolan. I sammanhanget handlar det framförallt om att bidra till en trygg och säker skolmiljö samt upprätthålla studiero.

Elevlagen kommer vara ett viktigt verktyg för läraren gentemot skolledning och vårdnadshavare. Elevlagen gör det enklare för läraren att i dialogen

med rektor säkerställa att eleven får det stöd den behöver inom ramen för skolplikten. Dessutom synliggör och förtydligar elevlagen vilka insatser som måste sättas in.

Elevlagen ska främja och förtydliga elevernas rätt till:

- Likvärdig utbildning av hög kvalitet.
- Tidigt stöd och anpassning.
- Delaktighet, inflytande och organisering.
- En trygg och säker skolmiljö.

Vilket stöd en elev får, ska inte vara avhängt på vem man har som förälder, vem ens lärare är, vilken skola man går på eller vilken del av landet man bor i. Huvudmannen har en skyldighet att se till att eleven får stöd för att klara skolan. Elevens skyldigheter samt rätt till undervisning, inflytande, stöd och en trygg skolmiljö behöver förtydligas och höras sammas.

Stärk skolplikten – gör stödinsatser obligatoriska

Förslag

Reformera skolplikten för att möjliggöra obligatorisk extra undervisning, anpassningar och stödinsatser.

Varför behöver skolplikten stärkas?

Elever har olika behov men alla har samma rätt till en god utbildning. Skolan ska arbeta kompensatoriskt och ge varje elev det stöd eleven behöver för att utvecklas så långt som möjligt. En av grundorsakerna till att så många elever inte klarar skolan är att de inte får den stöttning de behöver eller att vårdnadshavare tackar nej till stödet när det väl erbjuds.

Rätt stöd i rätt tid är avgörande för elevens kunskapsutveckling och minskar dessutom behovet av större insatser senare under skolgången. Elever bör från skolstart screenas för att skolan ska kunna upptäcka vad eleven behöver extra stöttning inom. Detta ska följas upp, likt en obligatorisk insatstrappa, utifrån elevens behov och förutsättningar. Återkommande screeningar ska sedan avgöra om stödet behöver öka, minska eller sättas in på nytt. Det ska ske i dialog med vårdnadshavare men det ska inte krävas medgivande för att dessa insatser ska sättas in. Insatserna ska vara obligatoriska för både skola och elev.

Elevernas rätt till kunskap och utveckling måste sättas i första rummet.

Hur ska skolplikten stärkas och vad får det för konsekvenser?

Vi vill reformera skolplikten för att göra det möjligt för obligatoriska extra anpassningar och stödinsatser. Insatserna ska bygga på evidens och ta sin utgångspunkt i regelbundna kartläggningar av elevernas kunskaper och förmågor i svenska, engelska och matematik. Insatserna ska kunna trappas upp och ned beroende på hur elevens kunskap utvecklas i de olika kartläggningarna. Exempel på mer omfattande insatser är intensivundervisning under helger och lov. Dessa insatser ska endast sättas in om andra, mindre omfattande insatser, inte bedöms vara tillräckliga.

Det är rektorn som, i samråd med den ansvariga läraren och föräldrar, ska besluta vilka insatser som ska sättas in. I detta ingår även att föreslå om en elev behöver gå om en årskurs för att ha större möjlighet att kunna nå kunskapsmålen.

Förslaget innebär dels att rätt insatser sätts in i tid, dels att alla elever screenas och följs upp i syfte att både identifiera elever med behov och se till att varje elev utmanas i skolan. Screeningarna bör i sammanhanget vara digitala och enkla att bedöma. Detta gör det möjligt för skolan att lättare anpassa undervisningen utifrån elevernas förutsättningar och se till att fler får möjlighet att nå sin fulla potential.

Alla barn och unga förtjänar en bra skolgång som utmanar dem och ger dem förutsättningar att lyckas. Inget barn ska sorteras ut på grund av att ens föräldrar sätter stopp för extra undervisning eller att skolan inte har satt in de stödinsatser som krävs.

Ansträngning ska löna sig – slopa den skarpa godkäntgränsen

Förslag

Reformera betygssystemet i grunden så att även de med betyget F i svenska, engelska och matematik kan söka sig vidare till gymnasiets yrkesprogram med sina övriga betyg.

Inför betygssteg under godkäntbetyget E så att insatser belönas även för den som ännu inte uppnått godkänd nivå.

Varför vill vi göra om betygssystemet?

Centerpartiet vill ändra betygssystemet i grunden. Betygssystemet är idag en viktig förklaring till den stora utslagningen i svensk skola. Betygskriterierna sätter oerhört höga krav på analys och teoretisk förmåga redan vid lägsta godkända betyg. Samtidigt är det ett krav att ha godkänt i alla kärnämnen, samt fem ytterligare ämnen för att gå vidare från grundskolan till nästa nivå i utbildningssystemet. Detta leder per automatik till en hög utslagning.

Studier visar att en stor grupp elever, cirka tio procent, inte har de kognitiva förutsättningarna eller mognaden för att nå betyget E som det ser ut idag. För ett godkänt betyg i dag krävs att eleven kan, förutom att lära sig fakta och tillämpa sina kunskaper, också behöver klara av att värdera resultat och dra slutsatser. Det är färdigheter som endast krävdes för de högre betygen i det tidigare 1–5-betygssystemet. När du inte ett E räknas inte dina insatser i skolan alls.

Sveriges betygssystem är unikt sett utifrån ett internationellt perspektiv. Detta framförallt då betygen är avgörande för att komma vidare till nästa nivå i utbildningssystemet. Det finns inget forskningsmässigt stöd för att det system vi har i Sverige, med ett särskilt krav på ett visst antal godkända betyg för att ta sig vidare från grundskolan, är av avgörande betydelse om en elev kan tillgodose sig undervisningen på gymnasiet eller etablera sig på arbetsmarknaden.

I andra jämförbara länder finns inte någon sådan gräns. I Estland används exempelvis inte betyg som grund för att ta sig in på gymnasiet och i Norge kan en elev inte få underkänt betyg utan bedöms på en skala mellan 1 och 5. Trots detta ligger både Norge och Estland bättre till i 2022 års PISA-mätning.

Forskning visar att dagens betygssystem drabbar de svagpresterande eleverna främst. När ens betyg bedöms utifrån ens svagaste sida bekräftar det att de inte lyckas, vilket skapar lägre incitament att anstränga sig mer och att delta aktivt i undervisningen. Då det inte finns några betygssteg under betyget E blir resultatet av insatserna ett F oavsett vad.

Hur vill vi göra om betygssystemet och vad får det för konsekvenser?

Vi vill ta bort den skarpa godkänthöjden så att alla elever kan söka sig vidare till gymnasiet yrkesprogram utifrån sina betyg. Dessutom vill vi införa fler betygssteg under betyget E. Genom att införa flera betyg även under E kan insatser belönas för den som ännu inte nått upp till E men som är på god väg.

För den elev vars insatser inte räknas kan det kännas meningslöst att anstränga sig. Med flera betygssteg under E skulle det bli tydligt att alla insatser och ansträngningar lönar sig. Oavsett nivå. Samtidigt skulle så kallade "snäll-E" kunna undvikas, det vill säga att lärare bedömer generösare än vad systemet egentligen tillåter därför att de vet att eleven inte har långt till ett E.

Det svenska betygssystemet är utformat på ett sätt så att elever som saknar förutsättningar att nå kunskapskraven missgynnas, stängs ute och utsätts för mycket hög press. Vi måste göra om betygssystemet i grunden så att all ansträngning lönar sig i skolan. Det betygssystem som vi har idag är inte värdigt ett land som Sverige.

Bättre lärare och mer tid för varje elev

Förslag

Förbättra lärarnas arbetsmiljö och förutsättningar genom att:

- reglera klasstorlekarna genom att anpassa dem utifrån elevers behov,
- ge lärarna ett ökat mandat att bestämma läromedel och undervisningsmetoder.
- reglera planeringstiden,
- göra mentorskapet frivilligt och
- ta bort kravet på två utvecklingssamtal per år.

Öka antalet och andelen behöriga lärare i skolan genom att:

- Vikta statsbidrag till skolan efter andelen behöriga lärare.
- Varje huvudman måste upprätta utbildningsplaner för varje anställd obehörig lärare.

Varför vill vi satsa på lärarna?

Lärare är ett samhällsviktigt yrke och forskning visar tydligt en koppling mellan lärares utbildning och elevers kunskaper. Lärares ämneskunskaper och pedagogiska kompetens har stor betydelse för att varje elev ska kunna utvecklas, känna engagemang och nå kunskapsmålen. En bra lärare är helt enkelt grundläggande för att eleverna ska nå framgång i skolan.

Lärare möter dagligen elever med vitt skilda behov. Vissa behöver stärka sin läsförmåga och det svenska språket, andra upplever otrygghet eller har problem med koncentrationssvårigheter och bidrar med stök i klassrummet. Elevsammansättningen är idag en annan än vad den var för 20 år sedan. En ökad invandring och fler barn och unga med NPF-diagnos förklarar till stora delar utvecklingen. Detta sätter ett stort ansvar på den enskilda läraren och förutsätter att den har rätt utbildning och verktygen att ge varje elev chansen att lyckas.

Anledningen till att lärare saknar förutsättningarna att ge varje elev stöttning är att de ofta bakbinds av omfattande administration, undervisar i mycket stora klasser och har begränsat utrymme att utforma sin undervisning.

Sex av tio lärare menar att det största arbetsmiljöproblemet är den höga administrativa belastningen. Detta äter upp undervisningstiden och den tid de behöver för att planera och förbereda sig. Sju av tio lärare menar också att de har så stora klasser att eleverna inte får den hjälp de behöver. På lågstadiet är siffran nio av tio. De stora klasserna ökar risken för stök och ordningsproblem och gör att stödinsatser ofta uteblir.

Ett annat problem är att många lärare saknar utbildning i det ämne de undervisar i, eller saknar lärarutbildning helt och hållet. Tre av tio lärare inom grundskolan saknar behörighet. Inom gymnasieskolan är det en av fem. Behörigheten är lägre på fristående skolor (cirka 4 av 10 obehöriga i grundskolan) än på kommunala skolor. Dessutom är skillnaderna stora mellan stad och land. De kommuner som idag har en lägre andel behöriga lärare uppvisar också sämre skolresultat. Sambandet mellan behörighet och studieresultat är tydligt.

En viktig orsak till att många lärare saknar behörighet är att det inte lönar sig ekonomiskt att utbilda sig till lärare. SACO visar exempelvis att en person som läser till lärare aldrig tjänar på sin utbildning. Det är dessutom mer lönsamt för huvudmän att anställa obehöriga lärare framför obehöriga trots att lagstiftningen säger att lärare ska vara behöriga.

Hur vill vi stärka lärarnas förutsättningar att vara lärare?

Den framgångsrika skolan börjar i klassrummet. Det är lärarna som gör den stora skillnaden och som är allra viktigast för elevernas kunskapsinhämtning och utveckling. För att läraren ska kunna ge varje elev chansen att lyckas behöver lärarnas roll renodlas. Den administrativa bördan behöver kraftigt minska så att mer tid kan ägnas åt undervisning och stöttning. Lärarnas mandat behöver dessutom stärkas och klasstorlekarna minska. För att göra detta anser vi att följande reformer behöver genomföras.

Förbättra lärarnas arbetsmiljö och förutsättningar:

1. Reglera klasstorlekarna. Stora klasser skapar oordning och stök och gör att lärarna inte har tid att ge individuell stöttning till varje elev. Lärarna räcker helt enkelt inte till. Därför bör klasstorlekarna regleras. Idag kan lärare behöva undervisa i klasser som har mer än 30 elever. Det är inte rimligt. Vi vill reglera klasstorlekarna så att de anpassas efter elevernas behov.
2. Stärk lärarnas mandat. Idag lägger sig politiker alltför mycket i vad som ska och inte ska göras i klassrummet. Detta bakbinder lärarna och gör att det både införs nya metoder som har bristande stöd i forskningen och sätts stopp för andra som egentligen har vetenskapligt stöd. Vi anser att en lärare som har gått en femårig utbildning är bättre rustad att ta beslut om vilka böcker och verktyg som ska användas än politiker. Därför vill vi att lärare ska vara fria till att välja vilka läromedel och metoder som används i klassrummet så länge dessa vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.
3. Reglera planeringstiden. Skolans viktigaste resurs är den tid eleverna spenderar med sina väl förberedda förskollärare och lärare. Detta kräver att det skapas förutsättningar för planering och för- och efterarbete. Därför vill vi reglera planeringstiden för lärare. Det är viktigt för att ge varje elev chansen att lyckas men också för att skapa en god arbetsmiljö, minska stressen och att stärka läraryrkets attraktivitet.

4. Mer tid till undervisning. Mentorskapet och utvecklingssamtalen utgör idag en stor arbetsbörda för lärarna. Åtta av tio lärare har idag inte tid att vara mentorer åt sina elever. Istället får de lägga tiden på mentorskapet utanför arbetstiden. Lärarna går på knäna och möjligheten att hjälpa elever som behöver stöd är högst begränsad. Därför bör mentorskapet göras frivilligt och läggas över på till exempel heltidsmentorer. Dessutom bör kravet på två utvecklingssamtal per läsår tas bort. Dialog med vårdnadshavare ska värnas, men det medför mycket administration och tar mycket tid från undervisningen. Elevens behov måste vara styrande. Därför bör det vara upp till rektorn att besluta om fler än ett samtal behövs under ett läsår.

För att varje elev ska få chansen att lyckas behövs det fler behöriga lärare. Behörighet är viktigt för att säkra att läraren har rätt kompetens och verktyg för att kunna utforma undervisningen utifrån elevernas förutsättningar och behov. Forskning visar att en elev som går på en skola med en hög andel behöriga presterar i genomsnitt tio procentenheter bättre än om den går på en skola med många obehöriga. Därför anser vi att följande behöver genomföras för att se till att fler behöriga arbetar i skolan.

Öka antalet och andelen behöriga lärare:

5. Belöna skolor som anställer behöriga lärare. För att se till att fler lärare blir behöriga vill vi att statsbidragen till skolan viktas utifrån hur stor andel behöriga som är anställda på skolan. Detta skulle innebära att en skola får ett större anslag om den anställer fler behöriga lärare eller ser till att obehöriga lärare på skolan blir behöriga. Det skulle i sin tur göra det mer attraktivt att bli lärare och stärka behöriga lärares ställning på arbetsmarknaden, med möjlighet till högre löner.
6. Utbildningskrav för obehöriga. För att se till att obehöriga lärare blir behöriga vill vi ställa krav på huvudmännen att ta fram en utbildningsplan för varje anställd obehörig lärare. Den obehöriga lärarens provanställning ska kunna förlängas automatiskt om utbildningsplanen efterlevs. Det skulle leda till att obehöriga lärare blir ett undantag och inte en regel som i dagens skola. Det skulle även stärka anställningstryggheten för de obehöriga lärarna under tiden de utbildar sig och skapa mer stabilitet för eleverna. Huvudmän som bryter mot detta ska mötas av ekonomiska konsekvenser.

Samhällsanalys

Sammanfattning

Det finns idag en klyfta som skär rakt igenom den svenska skolan. Där den grupp elever som kommer från studieovana hem, som har möjlighet att få hjälp med läxorna och går på en skola med legitimerade lärare, får en skolgång i världsklass. Medan de elever som kommer från studieovana hem, som bor på glesbygd eller som inte har svenska som modersmål ofta slås ut.

År 2024 lämnade närmare 20 000 elever grundskolan utan behörighet till gymnasiet. Det motsvarar cirka var sjätte elev. Utslagningen i svensk skola är unik ur ett internationellt perspektiv. Sverige slår ut runt tio gånger så många elever i grundskolan som Norge och Danmark, vars Pisa-resultat är i nivå med Sveriges. Dessutom lämnar var femte elev gymnasiet med ofullständiga betyg. Utslagningen får ödesdigra konsekvenser för den enskilda eleven, men även för samhället i stort. Utslagningen hindrar livsresor, skapar stort mänskligt lidande och förvärrar utanförskapet. Det är inte värdigt ett land som Sverige.

Det finns flera faktorer som orsakar utslagningen. Skillnaderna mellan elevers förutsättningar att klara skolan har vuxit och skolans möjligheter att ge dessa elever stöttning har blivit alltmer begränsade. Andelen obehöriga elever är som störst bland nyanlända invandrare, samt elever med bristande språklig förmåga. Elever med problematisk frånvaro, slås också ut i större utsträckning. En stor andel av dessa är elever med NPF. Trots att elevernas svårigheter ofta kartläggs tidigt, uteblir ofta stöd och uppföljning. Stöttningen skiljer sig också åt mellan flickor och pojkar.

En bidragande orsak till utslagningen är att lärare saknar förutsättningarna för att ge varje elev chansen att lyckas. Lärarutbildningen har exempelvis inte rustat lärarna med tillräckliga kunskaper och att en alltför stor del av undervisningstiden går åt till att hålla ordning i klassrummet. Det får särskilt stora konsekvenser för de elever som är i extra behov av stöd och lärarnas hjälp.

Skolsystemet i sig skapar också en större utslagning. Oavsett hur mycket pengar vi lägger på skolan, hur många lärare vi än anställer eller hur effektiva stödverktygen blir kommer utslagningen alltid att vara stor på grund av vårt skolsystem. Detta beror på vårt bakåtvända betygssystem och att skolsystemet idag är tolerant mot oseriösa aktörer.

Tidöpartiernas politik har förvärrat utslagningen. Lärare tvingas bli administratörer och bakbinds av regeringens styrning i klassrummet. Samtidigt tvingas skolor till nedskärningar som gör att stödinsatser uteblir. Dessutom försvarar regeringen de skeva incitament som idag skapar kryphål för oseriösa aktörer att utnyttja systemet. Utslagningen i svensk skola måste stoppas. För det krävs en annan regering och en ny politik. En politik som sätter eleven i första rummet, som utgår från skolans lokala förutsättningar och som har tilltro till att läraren själv kan bestämma över undervisningen.

Svensk skola – en utslagningsmaskin

Liberalismens tro på människans frihet och potential är grunden för Centerpartiets skolpolitik. Statens uppgift är att undanröja hinder för den enskilda individens vilja och utveckling. Men också att ge varje människa möjlighet att styra sitt eget liv och få förutsättningar att bidra till och påverka det samhälle hon lever i. För det krävs en skola som ger varje elev chansen att lyckas.

Varje elev ska ges möjligheten att utvecklas och nå sin fulla potential. Alla förtjänar en bra skolgång alldeles oavsett hur många år ens föräldrar gått i skolan, vilket språk man talar hemma eller vilka förutsättningar man har att ta till sig undervisningen. Så ser verkligen inte ut idag.

År 2024 lämnade nästan 20 000 elever grundskolan utan behörighet till gymnasiet.¹ Det motsvarar en sjättedel av alla som går ut nian varje år. För gymnasieskolan är situationen ännu mer oroande. År 2023 slogs drygt var femte elev ut ur gymnasieskolan, det vill säga tog inte ut en gymnasieexamen.²

Den stora utslagningen i svensk skola är unik i ett internationellt perspektiv.³ Sett till andelen elever som saknar behörighet till gymnasiet finns det inget annat land som är i närheten av Sverige. Trots detta ligger vi i toppen i olika internationella mätningar såsom PISA, Timss och Prirls.⁴

Den svenska skolan är i dag orättvis. En skolgång i världsklass möter elever från studievana hem, som har möjlighet att få hjälp med läxorna och som går på en skola där lärarna har goda förutsättningar.⁵ Men för elever som kommer från studieovana hem, inte har svenska som modersmål, går på en skola där vinster premieras framför kvalitet eller inte får stöd vid behov, råder motsatta förhållanden. Skolan misslyckas idag med sitt kompensatoriska uppdrag. Lägg där till att vi har ett unikt betygssystem i Sverige, med en hård godkändgräns, som hindrar ungdomar med massor av potential från att ens påbörja gymnasiet.

Under lång tid har politiken försvarat ett skolsystem som kan liknas vid en utslagningsmaskin. Konsekvenserna har visat sig ödesdigra för den enskilda eleven.⁶ För barn och unga som slås ut blir det betydligt svårare att klara sig i samhället. Det handlar både om att kunna etablera sig på arbetsmarknaden, delta fullt ut i samhället och ordna en egen stadigvarig försörjning. Möjligheterna för livsresor begränsas och den enskilda riskerar hamna i ett livslångt utanförskap.⁷

Utslagningen har även haft stora konsekvenser på samhället i stort.⁸ Utslagningen har ökat de sociala klyftorna i samhället och bidragit till att företag fått det allt svårare att hitta kompetent arbetskraft, vilket försvagat deras konkurrenskraft.⁹ Dessutom har utslagningen medfört minskade skatteintäkter och en försvagad tillväxt. Enligt en studie från 2023 förväntas utslagningen leda till ett förlorat värdeskapande på uppemot 106 miljarder

kronor, fördelat över det yrkessamma livet per årskull.¹⁰ Det motsvarar nästan två procent av Sveriges BNP 2023.

Svensk skola levererar ofta bra. Men den levererar också en enorm utslagning. Särskilt för de som är födda utomlands, som bor i glesbygd eller som behöver extra stöd. Det måste få ett slut. Det är dags för en skola som sätter eleven i första rummet och ger våra barn förutsättningar att klara sig i livet. Inte en skola som slår ut dem.

Utslagningen i siffror

Diagram 1: Andel elever som saknar behörighet till gymnasieskolans yrkesprogram, flickor och pojkar, vårterminerna 2011–2024

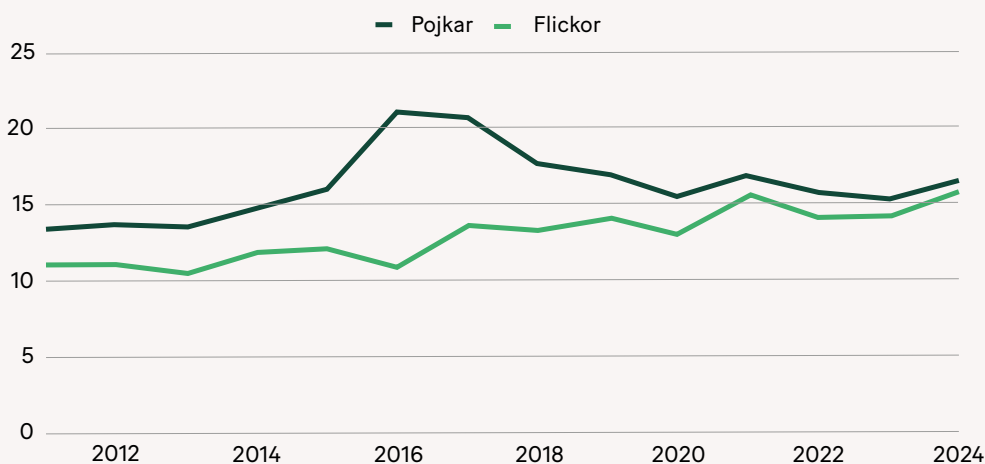

Diagram 2: Andel elever som är behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, utifrån svensk och utländsk bakgrund, vårterminerna 2020–2024

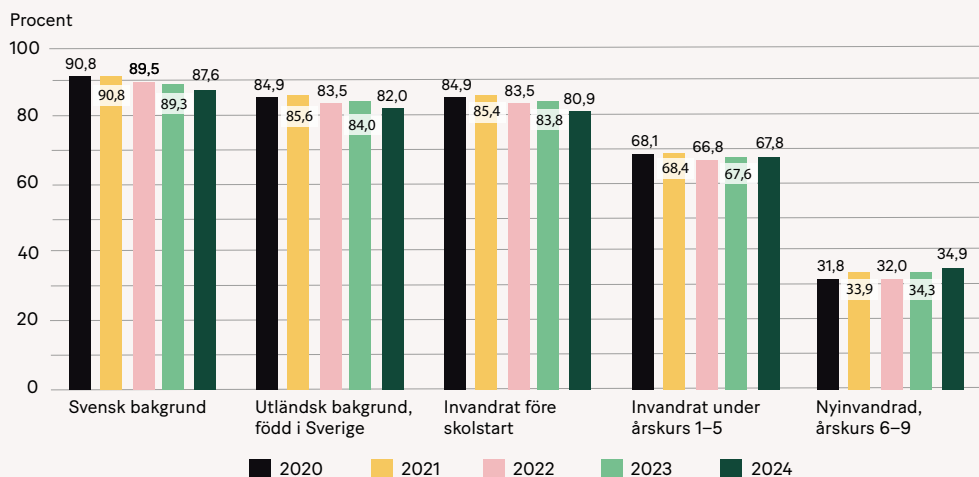
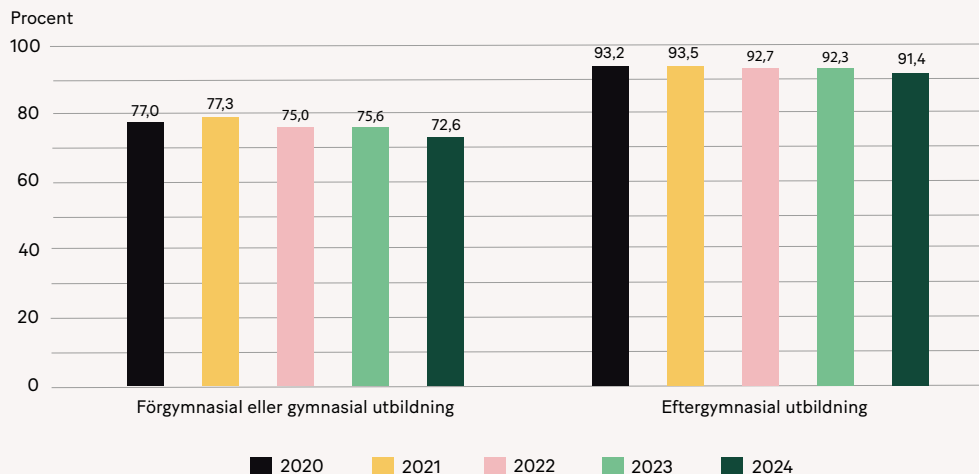

Diagram 3: Andel elever som är behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, utifrån föräldrarnas utbildningsnivå, vårterminerna 2020–2024

19 900 elever lämnade grundskolan 2024 utan behörighet till gymnasiet.^{11, 12}

Störst utslagning är det i gruppen nyanlända pojkar som kommer från studiesvaga hem och som är bosatta i en bruksort på landsbygden. Utslagningen är också större bland elever vars föräldrar har kortare utbildning. Lägst är utslagningen bland flickor som är födda i Sverige, som har föräldrar med akademisk utbildning och som bor i en pendlingskommun nära storstad såsom Vellinge och Tyresö.¹³

Andelen elever som får underkänt betyg skiljer sig mellan olika ämnen i grundskolan. Siffror från skolverket visar bland annat att 78 procent av de som saknade behörighet till gymnasiet hade underkänt i matematik, 47 procent i engelska, 39 procent i svenska och 9 procent i svenska som andraspråk.¹⁴

Elever med NPF, de som blir mobbade och de som lider av psykisk ohälsa slås också ut i större utsträckning. Siffror visar bland annat att nästan hälften av dem med NPF riskerade att inte klara kunskapskraven i matematik, svenska och engelska då de inte fått den anpassade utbildning de behövde. Nittiofyra procent av elever på autismspektrat saknade godkända betyg i ett eller flera av ämnena svenska, engelska och matematik.¹⁵ Det är även dubbelt så vanligt att gå ut grundskolan med ofullständiga betyg om man blivit utsatt för mobbning och kränkningar.

Faktorer som påverkar utslagningen

I detta kapitel beskrivs de tre faktorer som förklarar den stora utslagningen:

1. Stöttning av elever
2. Skolsystemets utformning
3. Lärares förutsättningar

I varje avsnitt beskrivs ett antal delförklaringar som är särskilt viktiga i sammanhanget.

Stöttning av elever

Alla elever behöver stöttning för att lära sig och ta till sig nya kunskaper. Men behovet varierar från elev till elev. Vissa är lär sig mer själva medan andra har större behov av lärarens hjälp.

Skolan har ett viktigt kompensatoriskt uppdrag i att uppväga skillnader i elevers förutsättningar att klara skolan. Enligt en rapport från Sveriges Lärare har skolans kompensatoriska uppdrag blivit allt svårare på senare år.¹⁶ Skillnaderna mellan olika elevers förutsättningar har vuxit kraftigt och skolan har fått sämre möjligheter att hjälpa dem. Resultatet: Eleverna rustas inte med tillräckliga kunskaper och får allt svårare att klara skolan.

Huvudanledningen till att skolan misslyckas med sitt kompensatoriska uppdrag är att eleverna inte får den stöttning de behöver, enligt statistik från Skolinspektionen.¹⁷ Stöttningsen kommer ofta för sent eller är otillräcklig, trots att skolan i många fall har kartlagt vilka behov som finns. Detta drabbar såväl den enskilda eleven som klassen i stort. När elever med svårigheter inte får rätt stöd direkt tar det mycket av lärarnas tid. För elever som får veta att deras insats inte räcker, kan motivation till att plugga bli begränsad. Och det påverkar alla i klassen.

I detta avsnitt beskrivs vilka elever som har särskilda behov av extra stöd, nämligen elever med hög frånvaro, elever med NPF och elever med bristande svenskakunskaper. Därefter förklaras hur skolan misslyckas med att ge dem den stöttning de behöver och har rätt till.

Elever med problematisk frånvaro får inte det stöd de behöver

En grupp som i större utsträckning än andra slås ut i skolan är de elever som under skoltiden uppvisat problematisk frånvaro, exempelvis skolk, skolvägran eller olovlig frånvaro.^a Problematisk frånvaro riskerar inte bara att medföra konsekvenser för elevens kunskapsutveckling.¹⁸ Den kan även ha negativa konsekvenser för elevens sociala utveckling, framförallt i yngre åldrar.

Forskning visar att skolfrånvaro föder skolfrånvaro och kryper allt längre ner i åldrarna.¹⁹ Ju längre en elev varit borta från skolan desto högre blir tröskeln för att hen ska orka ta steget tillbaka.²⁰ Skolan behöver vara vaksam på orossignaler för att kunna ge nödvändigt stöd så tidigt som möjligt. Ju tidigare skolan reagerar på problematisk skolfrånvaro, desto större möjligheter att eleven kan fullgöra sin utbildning.

Det mest effektiva sättet att förhindra långvarig frånvaro är att skapa en god och stimulerande skolmiljö och erbjuda strukturerat stöd. Lärarna saknar dock ofta kunskaper om detta och deras verktyg är ofta få.²¹

Det finns flera orsaker till problematisk skolfrånvaro. Ofta handlar det om att man känner sig otrygg och utanför. Ibland kan det vara svårigheter hemma som till exempel ett syskon som har allvarlig sjukdom eller konflikter mellan föräldrarna. Ungdomar med NPF-diagnoser är också överrepresenterade. När problem uppstår på flera områden samtidigt växer risken att eleven stannar hemma. Svensk skola förmår inte att ta hand om dessa elever och skapa förutsättningar för dem att lyckas.

Elever med NPF får inte den stöttning de behöver

Skollagen är tydlig med att alla elever har rätt till vägledning och stimulans för att nå kunskapsmålen. Trots det var brister i särskilt stöd den vanligaste orsaken till skolanmälningar 2023.

I varje skolklass finns statistiskt sett två till tre elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF).²² För vissa av dessa elever krävs särskilt stöd av läraren. För andra räcker det med mindre anpassningar i form av längre provtid eller möjlighet att sitta ostört.

Stödet skiljer sig också åt mellan flickor och pojkar. Barnombudsmannen visar exempelvis att färre flickor än pojkar får stöd i form av åtgärdsprogram för särskilda insatser. Flickor med NPF fångas upp senare, vilket i sin tur medför att flickor får behandling för sent.²³ En orsak till att flickor fångas upp senare är bristande evidens. Forskningsstudier har i första hand utgått från pojkar och pojkars beteende.²⁴

En annan orsak är att skolor och lärare har för lite kunskap och verktyg för att ge det stöd som behövs. Det gäller även för barn utan diagnos. Det leder ofta till att stödet sätts in vid fel tillfälle, blir bristfälligt eller uteblir helt och hållet, även för pojkar.²⁵ Att det dessutom ofta krävs diagnos för att sätta in stöd har

a) Det behöver inte vara avgörande om frånvaron är giltig eller ogiltig – även en elev som på grund av exempelvis långvarig sjukdom har giltig frånvaro kan ha svårt att uppnå målen med utbildningen och behöva stöd från skolan.

också visat sig leda till överdiagnostisering och långa köer i vården. Om en elev har behov av stöttning ska det inte vänta tills en diagnos har getts. Stödet måste sättas in oavsett.

Elever med bristande svenskkunskaper får inte det stöd de behöver

Andelen elever utan godkända betyg är som störst bland nyanlända invandrare och elever med bristande språklig förmåga. Svenska som andraspråk är exempelvis det ämne som den största andelen elever (27,4 procent) fick underkänt betyg i vårterminen 2023.

Bristande språklig förmåga medför inte bara att dörren stängs för den som vill plugga vidare i gymnasiet eller på högskola. Den som inte behärskar språket får också svårare att skapa goda relationer, ta till sig av instruktioner, tillgodose sig den övriga undervisningen och integreras i samhället.²⁶ Sveriges försämrade PISA-resultat bedöms till stor del bero på att det finns fler utrikesfödda elever än tidigare och det faktum att de inte integrerats och lärt sig det svenska språket tillräckligt väl, enligt regeringens produktivitetskommission.²⁷

Dessutom menar bland annat Sahlgren (2023) att den växande andelen utrikes födda har bidragit till att skolans förutsättningar att klara sitt kompensatoriska uppdrag blivit betydligt svårare.²⁸ För att utslagningen ska minska behövs ökat stöd och resurser till dessa elever, och att de rustas med rätt kunskaper och förmågor.

Skolan kartlägger elevers behov men följer inte upp med insatser:

Idag använder skolor en mängd olika kartläggningsverktyg för att identifiera inom vilka områden och i vilken utsträckning eleverna behöver stöttning.²⁹ Problemet idag är att de behov som fångas upp i kartläggningarna sällan möts upp med de insatser som krävs. Elever som är särskilt begåvade fångas inte heller upp i kartläggningarna. Skolinspektionen har funnit allvarliga brister när det kommer till de uppföljningar som görs.³⁰ När elever inte kommer igång med sin läsning, har svag läsförståelse eller uppvisar inlärningssvårigheter i matematiken borde den rimliga lösningen vara att skolan ger stöd och utformar undervisningen utifrån det eleverna behöver öva mer på. Skolinspektionen menar bland annat att insatserna ofta sätts in för sent eller i en för liten utsträckning. Dessutom säger elevens vårdnadshavare inte sällan nej till stödinsatser.

Vilket stöd en elev har rätt till och vilka konsekvenser det får om det uteblir är dessutom inte tillräckligt tydligt definierat i Skollagen. I de flesta fall leder detta till att eleverna inte får en undervisning som är utformad utifrån deras förutsättningar och mål. I värsta fall leder detta till att eleverna inte får det stöd de behöver för att kunna ta sig vidare till nästa utbildningsnivå och klara av den undervisning som tillhandahålls där. Dörren stängs med andra ord för vidare studier. Kostnaderna för eleverna är stora medan konsekvenserna för skolorna är få.

Skolsystemets utformning

Det svenska skolsystemet är idag uppbyggt på ett sätt som systematiskt slår ut tusentals elever från skolan, år efter år. Oavsett hur mycket pengar vi lägger på skolan, hur många lärare vi anställer eller hur effektiva stödverktygen blir kommer utslagningen alltid att vara stor på grund av hur skolsystemet är uppbyggt.

Det handlar dels om ett bakåtvänt betygssystem som gör att de som inte får minst betyget E i kärnämnen svenska, engelska och matte (plus fem ytterligare ämnen) inte får gå vidare från grundskolan till gymnasiet. Dels handlar det om att skolsystemet är tolerant mot oseriösa huvudmän som premierar vinst framför kvalitet. Dessutom missgynnar skolsystemet skolor som tar emot elever med störst behov och utmaningar. Tillsammans skapar dessa faktorer en stor skillnad i skolors förutsättningar att tillgodose varje elevs behov och i förlängningen att ge dem en god chans i livet.

Skolsystemet gynnar dåliga skolor och oseriösa huvudmän:

Fristående skolor stärker i grunden den svenska skolan. Skolsystemet skapar dock få ekonomiska incitament för skolor och huvudmän att minska utslagningen. Tvärtom, skapar det ekonomiska incitament att maximera vinstuttag genom att snedvrیدا elevunderlaget och anställa obehöriga lärare.

Även om den absoluta majoriteten av skolorna har elevernas bästa för ögonen och arbetar för att alla elever ska nå kunskapskraven, så skapar dessa incitamentsstrukturer kryphål för huvudmän att i olika grad utnyttja systemet. Konsekvensen blir att skattebetalarnas pengar många gånger inte går till klassrummet, där resurserna behövs. Dessutom tvingar det fram ett enormt övervakningssystem för att kontrollera skolorna, vilket bakbinder lärare och rektorer och skapar en stor och onödig administrationsbörda för skolorna, vilket särskilt drabbar mindre skolor.^b

Utslagningen är delvis en konsekvens av det svenska skolsystemet. Det är utformat så att resurserna inte går dit där de behövs som mest. Friskolor och kommunala skolor får nästintill samma ersättning även om kommuner enligt skollagen har ett ansvar för alla elever i kommunen, vilket den enskilda huvudmannen inte har.³¹

Friskolor kan tacka nej till elever, vilket gör att de kan optimera elevunderlaget och anpassa det för att minska utgifterna. Kommuner behöver ständigt luft i systemet för att ha kapacitet att ta emot nya elever. Utöver detta innebär även den likvärdiga ersättningen att en ökad kostnad hos en kommunal skola automatiskt leder till högre ersättning för en fristående.

Ett exempel i sammanhanget är när en elev byter skola från en kommunal till en fristående skola. Inte bara innebär det att ersättningen för eleven i fråga flyttas över till den fristående skolan. Då kostnaderna för en skola till stor del

b) Detta gäller både för friskolor och kommunala skolor.

är fasta innebär det att den genomsnittliga kostnaden för eleverna ökar.^c Den fristående skolan får då en högre ersättning per elev utan att deras kostnader har ökat.

Skolsystemet bidrar även till tydliga incitament att hålla nere kvalitén i undervisningen. Ett sådant exempel är att det är mycket billigare att anställa obehöriga lärare än behöriga. Även om det finns duktiga obehöriga lärare försämrar detta kvalitén och förutsättningarna för att ge varje barn och elev bra undervisning.³² Framförallt i förskolan och grundskolan är detta vanligt.³³

För att utslagningen ska kunna minska behövs det starkare incitament för att ge varje elev den stöttning de behöver. Alla elever ska mötas av höga förväntningar. Incitamenten kan inte vara utformade på ett sätt som uppmuntrar till nedskärningar, högre vinster, försämrad kvalitet och att skolaktörer drar sig från att bedriva verksamhet där behoven är som störst.

Betygssystemet – ett system som dömer utifrån elevens svagaste sida

Betygssystemet är en viktig bakomliggande orsak till den stora utslagningen i svensk skola. Betygskriterierna sätter höga krav på analys och teoretisk förmåga redan vid lägsta godkända betyg. Samtidigt är det ett krav att ha godkänt i alla kärnämnen samt fem ytterligare ämnen för att gå vidare från grundskolan till nästa nivå i utbildningssystemet. Detta leder per automatik till en stor utslagning.

Studier, exempelvis Lindblad m.fl. (2018), har visat att en stor grupp elever, cirka tio procent, inte har de kognitiva förutsättningarna eller mognaden för att nå betyget E som det ser ut idag.³⁴ För ett godkänt betyg i dag krävs att eleven kan, förutom att lära sig fakta och tillämpa sina kunskaper, också behöver klara av att värdera resultat och dra slutsatser. Det är färdigheter som endast krävdes för de högre betygen i det tidigare 1–5-betygssystemet. När du inte ett E räknas inte dina insatser i skolan alls.

Sveriges betygssystem är unikt ur ett internationellt perspektiv. Detta framförallt då betygen är avgörande för att komma till nästa nivå i utbildningssystemet. Det finns inget forskningsmässigt stöd för att det system vi har i Sverige, med ett särskilt krav på ett visst antal godkända betyg för att ta sig vidare från grundskolan, är av avgörande betydelse om en elev kan tillgodose sig undervisningen på gymnasiet eller etablera sig på arbetsmarknaden.

I andra jämförbara länder finns inte någon sådan gräns. I Estland används exempelvis inte betyg som grund för att ta sig in på gymnasiet och i Norge kan en elev inte få underkänt betyg utan bedöms på en skala mellan 1 och 5. Trots detta ligger både Norge och Estland bättre till i 2022 års PISA-mätning.³⁵

Ett ytterligare problem med det svenska betygssystemet är att alla delar av kunskapskraven måste vara uppfyllda för att eleven ska få betyget E. Det betyder att elever som presterar runt betyget E bedöms utifrån sin svagaste prestation.³⁶ Övriga elever betygsätts utifrån en sammanvägd bedömning. Det är inget rimligt system.

c) En klass med 23 elever kostar exempelvis lika mycket som en klass med 24 elever.

Dessutom upplever både elever och lärare att kunskapskraven är otydliga. Lärarna tolkar dem olika, med resultatet att betygssättningen ibland inte uppfattas som rättvis eller korrekt. Forskning, däribland Löfgren m.fl. (2021), visar att detta drabbar svagpresterande elever främst. När ens betyg bedöms utifrån ens svagaste sida bekräftar det att de inte lyckas, vilket skapar lägre incitament att anstränga sig mer och att delta aktivt i undervisningen.³⁷ Dessutom, menar Löfgren m.fl., medför det ett stort lidande för den enskilde.

Sammantaget är det svenska betygssystemet utformat så att elever som saknar förutsättningar att nå kunskapskraven missgynnas, stängs ute och utsätts för mycket hög press. Konsekvenserna blir att utsikterna för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden, delta i samhället och göra en livsresa blir mycket svårare för den enskilda eleven. Konsekvenserna blir också stora för Sverige som stort med ett ökat utanförskap, ökade svårigheter för företag att hitta rätt kompetens och växande sociala klyftor i samhället.

Lärares förutsättningar

Många lärare saknar förutsättningarna som krävs för att ge varje elev chansen att lyckas i skolan, och därmed i livet. Konsekvensen blir att eleverna inte rustas med tillräckliga kunskaper och får det svårare att klara skolan. I resterande avsnitt kommer vi fokusera på fyra faktorer som hämmat lärarnas förutsättningar att ge varje elev chansen. I sammanhanget handlar det bland annat om stök, våld och ordningsproblem i skolan, bristfällig lärarutbildning, möjligheter till kompetensutveckling och styrning utan stöd i forskning och evidens.

Det är för mycket stök, våld och ordningsproblem i skolan

Bråk, slagsmål, skrik, elever som byter platser eller hoppar upp på borden, skötsamma elever placeras som "krockkuddar" mellan stökiga – det är vardag för många lärare i skolan idag.

Enligt en undersökning Verian gjort på uppdrag av SVT, uppger 69 procent av mellanstadieeleverna att de varje vecka har svårt att koncentrera sig, på grund av stök i klassrummet. 24 procent tycker till och med att det är svårt varje dag.³⁸ Detta gör också att många elever upplever att de är otrygga och stannar hemma från skolan.

Var tredje lärare i grundskolan anser att stor del av deras undervisningstid upptas av att hålla ordning i klassrummet.³⁹ Konsekvenserna blir att eleverna inte lär sig det som de ska och inte uppnår kunskapskraven. Utslagningen växer som följd. Ordningsproblem påverkar även lärarnas arbetsmiljö negativt, vilket enligt rapportering i Vi lärare gör att lärare till och med ger upp sitt yrke.⁴⁰

Störst är problemen på skolor i socioekonomiskt svagare områden. Det är ett allvarligt problem inte minst då eleverna på dessa skolor i regel har ett större behov av stöttning och extra anpassning. Ordningsproblemen tenderar därför

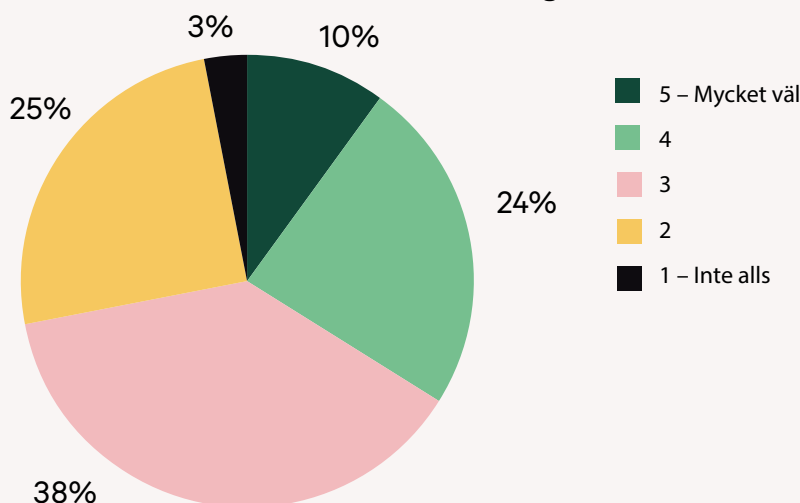
att leda till en ond spiral där våld och stök leder till färre lärare och mindre stöttning som i sin tur leder till ännu större ordningsproblem.⁴¹

Orsakerna till ordningsproblemen är flera. Bland annat handlar det om att klasserna är för stora, att lärmiljön inte är anpassad efter elevernas behov och att stödpersonalen inte sällan saknar rätt utbildning. Att betygssystemet bedömer utifrån elevens svagaste sida betyder också att det många gånger i praktiken blir irrelevant för lågpresterande elever att delta i undervisningen, vilket förstärker risken för stök.⁴²

Läroutbildningen är för dålig

En bidragande orsak till att elever idag inte lär sig tillräckligt i skolan är att läroutbildningen inte rustat lärarna med tillräckliga kunskaper. I en enkätstudie från Svenskt Näringsliv från 2024 ansåg endast en tredjedel av de nyutexaminerade grundskolelärarna att utbildningen rustat dem för sitt yrke.

Diagram 4: Endast var tredje lärare anser att deras utbildning förberedde dem väl inför deras arbete generellt.

Extra allvarligt är läget inom områdena läsning och skrivande där 40 procent av de som svarade ansåg att läroutbildningen inte har rustat dem för yrket.⁴³ Studier visar även att många blivande matematiklärare i grundskolan har begränsade kunskaper om bråk.⁴⁴ Till detta har även den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) kritiserats för att vara begränsad och otillräcklig och att lärostudenterna får lära sig alldeles för lite didaktik.⁴⁵

Sammantaget bidrar detta till att det tar flera år för en lärare att lära sig att undervisa i ett klassrum och ge varje elev den stöttning som de behöver för att nå sin fulla potential.

Lärare får för lite kompetensutveckling, särskilt de obehöriga

Läraren är allra viktigast för elevens kunskapsinhämtning och utveckling, nyckeln för att stärka undervisningens kvalitet och för att eleverna ska vilja lära sig mer. En läroares ämneskunskaper och pedagogiska kompetens har stor

betydelse för att varje elev ska kunna utvecklas, känna engagemang och nå kunskapsmålen. Det måste lärare få återkommande kompetensutveckling för under hela arbetslivet.

En grupp som dock ofta utesluts från ekvationen är de obehöriga lärarna. De utgör cirka 30 procent av de undervisande lärarna i grundskolan och 15 procent i gymnasieskolan.⁴⁶ Andelen är något högre på friskolor än på kommunala skolor.⁴⁷

En stor andel obehöriga lärare saknar eftergymnasiala studier, andra saknar enbart enstaka poäng för att ta ut sin lärarexamen eller är behöriga inom fel ämne/årskurs. Som konsekvens skiljer det sig också åt vilket utbildningsbehov de har.

När möjligheterna till fortbildning är mer eller mindre begränsade för obehöriga lärare skapas en strukturell kompetensbrist helt i onödan. Detta gör att obehöriga lärare i större utsträckning känner att de inte kan genomföra sitt jobb och att elever får sämre undervisning. Inte minst drabbar detta de svagaste eleverna som har störst behov av lärarens stöd.

Styrning utan stöd i forskning och evidens

Idag lägger sig politiker alltför mycket i vad som ska och inte ska göras i klassrummet och ofta utan att ha stöd i vare sig forskning eller evidens. En orsak till det är att skolverket inte skiljer på ny forskning och den samlade vetenskapen om kunskapsläget.⁴⁸ Detta gör att det både införs nya metoder som har bristande stöd i forskningen och sätts stopp för andra som egentligen har vetenskapligt stöd.

En annan orsak är att såväl kommunpolitiker som ministrar på utbildningsdepartementet, ofta baserat på magkänsla eller populism, vill in i klassrummen och styra. Över 60 procent av lärarna anser att politiska beslut på riksdags- och kommunnivå i låg grad följer skollagens krav på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.⁴⁹ Det gör att professionen bakbinds och att undervisningen brister.

Ett ytterligare hinder är att det genomförs mycket få återkommande mätningar över elevernas kunskaper.⁵⁰ Internationella kunskapsmätningar som Pisa, Pirls och Timss fyller en viktig funktion, men eleverna måste kunna lita på att de är rättvisande. Samma kritik kan även riktas mot de nationella proven och betygskriterierna i stort. Det försvårar en datastyrd skola med kunskap och evidens i centrum och politiska beslut som har sin grund i vetenskap och forskning. Detta gör att undervisningen inte sällan brister och att lärarna inte rustas med de verktyg som behövs för att ge varje elev chansen att nå sin fulla potential.

Regeringens politik skapar en större utslagning

Politikens största misstag på skolområdet är att vi sedan 1990-talet har tillåtit hundratusentals elever att lämna skolan utan fullständiga betyg. Det har fått stora konsekvenser för den enskilda eleven men också för samhället i stort. Utanförskapet har ökat, kompetensbristen förvärrats och möjligheterna till livsresor har begränsats.

I Tidöavtalet påstås skolan vara ett prioriterat politikområde. Men lösningarna för att minska den stora utslagningen har lyst med sin frånvaro. På många sätt har Tidöpartiernas politik till och med förvärrat utslagningen. Lärare tvingas exempelvis att vara administratörer och bakbinds av regeringens styrning i klassrummet. Samtidigt tvingas skolor till nedskärningar som har gjort att stödinsatser uteblivit.^d Regeringen håller också fast i ett vedervärdigt betygssystem.

Centerpartiets bild av skolan skiljer sig åt från andra partier.

Sverigedemokraterna vill ta tillbaka skolan till 1960-talet och Liberalerna och Socialdemokraterna vill tillbaka till när skolan styrdes från Stockholm. Centerpartiet vill framåt. Vi kan inte lösa dagens problem med gårdagens lösningar. Inte bara är skolresultaten i genomsnitt bättre idag än vad de var på 1960-talet. Elevsammansättningen är idag också radikalt annorlunda vilket kräver nya politiska lösningar. Idag är exempelvis skillnaderna i elevers olika förutsättningar mycket större än vad de var för bara 30 år sedan. Allt fler barn och unga har exempelvis en NPF-diagnos eller talar inte svenska i hemmet. Dagens problem löses inte av naivitet eller nostalgi, utan av resurser och reformer.

Svensk skola levererar ofta bra. Men den levererar också en enorm utslagning. Särskilt för de som är födda utomlands, som bor i glesbygd eller som behöver extra stöd. Det måste få ett slut. Lärarna måste få de förutsättningar som krävs för att göra sitt jobb. Varenda elev måste få den stöttning de behöver för att nå sin fulla potential. Och skolsystemet måste reformeras så alla barn och unga får chansen att lyckas. För det krävs en annan regering och en ny politik. En politik som sätter eleven i första rummet, som utgår från skolans lokala förutsättningar och som har tilltro till att läraren själv kan bestämma över sin egen undervisning.

d) 2024 fanns det till exempel 167 riktade statsbidrag. Se utredningen "Statens ansvar för skolan – ett besluts- och kunskapsunderlag" (2022) som diskuterar de utmaningar som statsbidragen skapar, inte minst för små kommuner.

Källor

- 1) Skolverket (2024) "Slutbetyg i grundskolan Våren 2024" Publicerad: 2024-09-26 Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/getFile?file=13149>
- 2) Skolverket (2023) "Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2023" Finns tillgängligt via: <https://www.skolverket.se/download/18.24463e0518b-fea357e144/1700836581311/pdf12198.pdf>
- 3) Egna beräkningar
- 4) Egna beräkningar.
- 5) Skolverket (2024) "Slutbetyg i grundskolan Våren 2024" Publicerad: 2024-09-26 Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/getFile?file=13149>
- 6) Brottsförebyggande rådet BRÅ (2024) "Skolfaktorers betydelse för om ungdomar begår våldsbrott – En statistisk analys utifrån Skolundersökningen om brott" Finns tillgänglig via: <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2023-06-08-skolfaktorers-betydelse-for-om-ungdomar-begar-valdsbrott.html>
- 7) Brottsförebyggande rådet BRÅ (2024) "Skolfaktorers betydelse för om ungdomar begår våldsbrott – En statistisk analys utifrån Skolundersökningen om brott" Finns tillgänglig via: <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2023-06-08-skolfaktorers-betydelse-for-om-ungdomar-begar-valdsbrott.html>
- 8) Brottsförebyggande rådet BRÅ (2024) "Skolfaktorers betydelse för om ungdomar begår våldsbrott – En statistisk analys utifrån Skolundersökningen om brott" Finns tillgänglig via: <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2023-06-08-skolfaktorers-betydelse-for-om-ungdomar-begar-valdsbrott.html>, Vi Lärare (2023) "Ny undersökning: Varannan lärare vill avskaffa betyget F" Publicerad 2023-05-29 Finns tillgänglig via: <https://www.vilarare.se/nyheter/betyg/stor-undersokning-varannan-larare-vill-avskaffa-betyget-f/>
- 9) Svenskt Näringsliv (2023) "Vem ska göra jobbet? Företagens kompetenslarm och kommunernas roll i att komma till rätta med kompetensbristen" Finns tillgänglig via: https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/rapporter/5cfm15_vem_ska_gora_jobbetpdf_1199322.html/Vem_ska_gora_jobbet.pdf
- 10) Hök, Lena & Sanandaji, Nima (2023) "Samhällsförlusten av skolmisslyckande och värdet av att rädda fler i varje årskull" finns tillgänglig via: <https://mb.cision.com/Public/608/2289070/b443e665ed6d9570.pdf>
- 11) Skolverket (2024) "Slutbetyg i grundskolan Våren 2024" Publicerad: 2024-09-26 Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/getFile?file=13149>
- 12) Skolverket (2023) "Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2023" Finns tillgängligt via: <https://www.skolverket.se/download/18.24463e0518b-fea357e144/1700836581311/pdf12198.pdf>
- 13) Riksdagens Utredningstjänst (2024) "Behörighet till gymnasieskolan", Riksdagens Utredningstjänst (2024b) "Geografiska skillnader när det gäller grundskola och förskola"
- 14) Skolverket (2024) "Slutbetyg i grundskolan Våren 2024" Publicerad: 2024-09-26 Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/getFile?file=13149>

- 15) Folkhälsomyndigheten (2024) "Skolstress, självrapporterade hälsobesvär och livstillfredsställelse bland skolbarn" Finns tillgänglig via: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/2beefd538da04c44be9964d2f0db73a4/skolstress-halsobesvar-livstillfredsstallelse-skolbarn-skolbarnshalsovanor.pdf>, Davidsson, Maria (2021) "Problematisk skolfrånvaro/hemmasittare" Publicerad: 2021-06-02 Finns tillgängligt via: <https://www.gu.se/gnc/problematisk-skolfranvarohemmasittare>, Stiftelsen Friends (2024) "Friendsrapporten 2024: Mobbing och skolprestation" Finns tillgänglig via: https://friends.se/uploads/2024/07/Friendsrapporten_2024_WEBB.pdf, Riksförbundet Attention (2024) "Attentions skolrapport 2024: För höga krav och för lite stöd" (Publicerad: 2024-08-27) Finns tillgänglig via: https://issuu.com/familjelyftet/docs/a4_rapport_skolenka_t_2024?fr=xKAE9_zU1NQ, Autism Sverige (u.å.) "Skolverkets statistik osynliggör elever med autism" Finns tillgänglig via: <https://www.autism.se/om-oss/press/pressmeddelanden/skolverkets-statistik-osynliggor-elever-med-autism/>
- 16) Sveriges Lärare (2023) "Ska alla elever få lyckas? – En undersökning av den svenska grundskolans förutsättningar och kompensatoriska förmåga" Finns tillgänglig via: <https://cdn.abicart.com/shop/ws21/49421/art11/199057511-1bb8df-SVLT1029-Ska-alla-elever-fa-lyckas-230206.pdf>
- 17) Skolinspektionen (2023) "Skolinspektionens årsrapport 2023" Finns tillgänglig via: <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/granskningsrapporter/regeringsrapporter/arsrapport/arsrapport-2023/skolinspektionens-arsrapport-2023.pdf>
- 18) Nylander, Lotta (2023) "Kalla oss inte hemmasittare – nytt hopp får elever till skolan igen" Publicerad: 2023-02-14 Finns tillgänglig via: <https://www.forskning.se/2023/02/14/kalla-oss-inte-hemmasittare-nytt-hopp-far-elever-till-skolan-igen/>, Forsell, Tobias (2020) "Man är ju typ elev, fast på avstånd – problematisk skolfrånvaro ur elevens, föräldrars och skolpersonals perspektiv" Finns tillgänglig via: <https://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1510143/FULLTEXT01.pdf>
- 19) Nylander, Lotta (2023) "Kalla oss inte hemmasittare – nytt hopp får elever till skolan igen" Publicerad: 2023-02-14 Finns tillgänglig via: <https://www.forskning.se/2023/02/14/kalla-oss-inte-hemmasittare-nytt-hopp-far-elever-till-skolan-igen/>, Forsell, Tobias (2020) "Man är ju typ elev, fast på avstånd – problematisk skolfrånvaro ur elevens, föräldrars och skolpersonals perspektiv" Finns tillgänglig via: <https://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1510143/FULLTEXT01.pdf>
- 20) Nylander, Lotta (2023) "Kalla oss inte hemmasittare – nytt hopp får elever till skolan igen" Publicerad: 2023-02-14 Finns tillgänglig via: <https://www.forskning.se/2023/02/14/kalla-oss-inte-hemmasittare-nytt-hopp-far-elever-till-skolan-igen/>, Forsell, Tobias (2020) "Man är ju typ elev, fast på avstånd – problematisk skolfrånvaro ur elevens, föräldrars och skolpersonals perspektiv" Finns tillgänglig via: <https://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1510143/FULLTEXT01.pdf>
- 21) Karlberg, Martin & Persson, Sara (2017) "Problematisks skolfrånvaro – en forskningsöversikt" Finns tillgänglig via: <https://www.tidskriftenelevhalsa.se/4-2017/problematisk-skolfranvaro-en-forskningsoversikt>
- 22) Hjärnfonden (2019) "Alarmerande siffror om bristande särskilt stöd i skolan – politiken måste agera" Publicerad: 2019-07-02 Finns tillgänglig via: <https://www.hjarnfonden.se/2019/07/alarmerande-siffror-om-bristande-sarskilt-stod-i-skolan-politiken-maste-agera/>
- 23) Dagens arena (2016) "Sämre stöd för flickor med funktionsnedsättning" Publicerad: 2016-03-22 Finns tillgänglig via: <https://www.dagensarena.se/innehall/samre-stod-for-flickor-med-funktionsnedsattning/>
- 24) Tidskriften elevhälsa (2023) "Lång kamp för flickor med NPF" Finns tillgänglig via: <https://www.tidskriftenelevhalsa.se/3-2023/lang-kamp-flickor-med-npf>

- 25) Dagens arena (2023) "Särskilt stöd kommer ofta för sent" publicerat: 2023-06-01 Finns tillgänglig via: <https://www.dagensarena.se/innehall/sarskilt-stod-kommer-ofta-for-sent/>
- 26) Andershed, Anna-Karin & Andershed, Henrik (2019) "Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken" Finns tillgänglig via <https://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:1372592/FULLTEXT01.pdf>
- 27) SOU 2024:29 (2024) "Goda möjligheter till ökat vällstånd" Publicerad: 2024-04-29 Finns tillgänglig via: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2024/04/sou-202429/>
- 28) Heller-Sahlgren, Gabriel (2023). "En av världens mest likvärdiga grundskolor" ECEPR Finns tillgänglig via: https://www.ecepr.org/wp-content/uploads/2023/06/En_likvardig_skola.pdf
- 29) Häglund, Kjell (2023) "Det som funkar för eleverna måste funka för skolan" publicerad i Vi lärare 2023-12-04 Finns tillgänglig via: <https://www.vilarare.se/specialpedagogik/kronika2/det-som-funkar-for-eleverna-maste-funka-for-skolan/> , SOU 2021:11 (2021) "Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven" Publicerad: 2021-02-26 Finns tillgänglig via <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/02/sou-202111/>
- 30) Skolinspektionen (2024) "Garantin för tidiga stödinsatser" Publicerad: 2024-08-29 Finns tillgänglig via: <https://www.skolinspektionen.se/aktuellt/nyheter/brister-i-arbetet-med-garantin-for-tidiga-stodinsatser/>
- 31) Riksrevisionen (2022) "Skolpengen – effektivitet och konsekvenser" Finns tillgänglig via: https://www.riksrevisionen.se/download/18.54fa089181a1c0d0323dd43/1656417088024/RiR_2022_17_webb.pdf
- 32) Vi Lärare (2024) "Bötfäll dem som anställer obehöriga lärare" Publicerat: 2024-04-26 Finns tillgänglig via: <https://www.vilarare.se/nyheter/vi-larare-debatt/kravet-botfall-dem-som-anstaller-obehoriga-larare/>
- 33) Skolverket (2024) "Andelen behöriga lärare ökar" Publicerad: 2024-04-04 Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2024-04-04-andelen-behoriga-larare-okar>
- 34) Lindblad, Ida & Westerlund, Joakim & Gillberg, Christopher & Fernell, Elisabeth (2018) "Har alla barn i grundskolan förutsättningar att klara nya läroplanens krav?" Läkartidningen vol. 115 Finns tillgänglig via: <https://lakartidningen.se/wp-content/uploads/EditorialFiles/3L/%5bEY3L%5d/EY3L.pdf>
- 35) SOU2020:43 "Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper" Finns tillgänglig via <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/08/sou-202043/>
- 36) SOU 2020:43 (2020) "Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper" Publicerad: 2020-08-17 Finns tillgänglig via: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/08/sou-202043/>
- 37) Löfgren, Håkan & Alm, Fredrik & Markström, Ann-Marie & Hultén, Magnus (2021) "Betyg i årskurs 4: ett forskningsunderlag om bedömningspraktikerna på skolor som deltagit i försöksverksamhet med tidig betygssättning" Linköping Universitet Finns tillgänglig via: <https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1545356/FULLTEXT01.pdf>
- 38) SVT (2024) "Stök och bråk i klassrummen – var fjärde elev störs varje dag" Publicerad: 2024-10-17 Finns tillgänglig via: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/stok-och-brak-i-klassrummen-var-fjarde-elev-stors-varje-dag>

- 39) Skolinspektionen (2024b) "Resultat Skolenkäten 2024" Publicerad: 2024-05-29 Finns tillgänglig via: <https://www.skolinspektionen.se/skolenkaten/resultat-fran-skolenkaten/resultat-skolenkaten-2024/>
- 40) Vi lärare (2019) "Otrygga arbetsmiljön på skolan får fler lärare att sluta: inte hållbart" Publicerad: 2019-05-20 Finns tillgänglig via: <https://www.vilarare.se/nyheter/intervju/otrygga-arbetsmiljon-pa-skolan-far-fler-larare-att-sluta-inte-hallbart/>
- 41) Vi lärare (2019) "Fackets larm: Spara inte på utsatta skolan" Publicerad: 2019-04-12 Finns tillgänglig via: <https://www.vilarare.se/nyheter/intervju/fackets-larm-spara-inte-pa-utsatta-skolan/>
- 42) Skolforskningsinstitutet (2020) "Främja studiero i klassrummet" Finns tillgänglig via: <https://www.skolfi.se/wp-content/uploads/2021/09/Fr%C3%A4mja-studiero-i-klassrummet-%E2%80%93-l%C3%A4rares-ledarskap-fulltext.pdf>
- 43) Svenskt näringsliv (2024) "Lärare: Lärarutbildningar ger dålig grund för yrkeslivet" Publicerad: 2024-08-26 Finns tillgänglig via: https://www.svensktnaringsliv.se/skolforum/larare-lararutbildningar-ger-dalig-grund-for-yrkeslivet_1218868.html
- 44) Tossavainen, Anna (2024) "Characterizing Prospective Elementary Teachers' Mathematical Knowledge for Teaching Fractions"
- 45) Gustavsson, Matilda & Hellström, Oskar (2017) "Höj kvaliteten så minskar avhoppet från lärarutbildningen" Publicerad: 2017-11-07 Finns tillgänglig via: <https://www.gp.se/debatt/hoj-kvaliteten-sa-minskar-avhoppet-fran-lararutbildningen.db5bc1dd-38a4-453e-a86f-e9173bada190>
- 46) Skolverket (2024b) "Andelen behöriga lärare ökar" Publicerad: 2024-04-04 Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2024-04-04-andelen-behoriga-larare-okar>
- 47) Skolverket (2024b) "Andelen behöriga lärare ökar" Publicerad: 2024-04-04 Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2024-04-04-andelen-behoriga-larare-okar>
- 48) Olsson, Emma (2024) "Riksrevisionen ska granska skolans myndigheter" Publicerad: 2024-09-05 i Vi Lärare Finns tillgänglig via: <https://www.vilarare.se/nyheter/skolverket/riksrevisionen-vill-granska-skolverket/>
- 49) Lärarstiftelsen (2024) "Resultat lärarundersökning 2024" Finns tillgänglig via: <https://lararstiftelsen.se/wp-content/uploads/Lararundersokning-vetenskaplig-grund-2024.pdf>
- 50) Svenskt näringsliv (2024) "Forskare: Så lite vet svenska lärare om hur bra deras elever faktiskt presterar" Publicerad: 2024-06-04 Finns tillgänglig via: https://www.svensktnaringsliv.se/skolforum/forskare-sa-lite-vet-svenska-larare-om-hur-bra-deras-elever-fakti_1216576.html

Diagram och tabeller

Diagram 1: Andel elever som saknar behörighet till gymnasieskolans yrkesprogram, flickor och pojkar, vårterminerna 2011–2024 Källa: Skolverket (2024) "Slutbetyg i grundskolan våren 2024" Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/getFile?file=13149>

Diagram 2: Andel elever som är behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, utifrån svensk och utländsk bakgrund, vårterminerna 2020-2024 Källa: Skolverket (2024) "Slutbetyg i grundskolan våren 2024" Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/getFile?file=13149>

Diagram 3: Andel elever som är behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, utifrån föräldrarnas utbildningsnivå, vårterminerna 2020-2024 Källa: Skolverket (2024) "Slutbetyg i grundskolan våren 2024" Finns tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/getFile?file=13149>

Diagram 4: Endast var tredje lärare anser att deras utbildning förberedde dem väl inför deras arbete generellt. Källa: Svenskt näringsliv (2024) https://www.svenskt-naringsliv.se/bilder_och_dokument/ahpcme_presentation-21-augpdf_1218741.html/Presentation+21+aug.pdf